

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Doplňující materiál k přednáškám z Teologie Nového zákona

Zjevení Janovo, milenialismus a „scénáře“ doby konce

1. Úvod k přednášce a její cíl:

Cílem přednášky je prezentovat svět křesťanské apokalyptiky, jejíž součástí je představa milenialismu. Apokalyptika se rozvíjí v rámci období judaismu II. chrámu a nabírá v různých komunitách a jejich textech specifické podoby, ač se dají popsat shodné rysy. Texty knihy Zjevení Janova mají blízko k židovským pseudoepigrafickým apokalypsám a je otázkou, zda apokalyptické představy a představy soudu nemají své sociální kořeny v nemožnosti dosáhnout stavu spravedlnosti v pozemských podmínkách. Svým způsobem má Zjevení Janovo blíže k textům židovským než k pozdějším apokaryfickým apokalypsám křesťanským. Přednáška přibližuje možná pojetí milénia a teologické důsledky z toho vyplývající. Apokalyptické představy jsou stále součástí křesťanské věrouky a v různých denominacích mají různou podobu a různou váhu. Svou roli sehrávaly u církevních otců, ale také ve středověku a v Americe 19. století. Ač se dnes vnímání transcendentního horizontu mění a apokalypsa má spíše ekologickou podobu, nelze brát ani dnes texty apokalyps jako věc neaktuální. Často jsou vykládány jako texty prorocké a svým způsobem si je přisvojuje a aktualizuje (např. na základě politické, sociální či epidemiologické situace) každá generace křesťanů.

2. Doporučené online přednášky k tématu apokalyptika, Zjevení Janovo, milenialismus, judaismus prvního století:

<https://www.youtube.com/watch?v=3BjPXAZZWz8>

<https://www.youtube.com/watch?v=8aBrXam36JE>

<https://www.youtube.com/watch?v=5J6q1J09oNw>

<https://www.youtube.com/watch?v=7QIBB7gXHkC>

<https://www.youtube.com/watch?v=4S0TQ2dXnms>

<https://www.youtube.com/watch?v=2JyCOc0ihvc>

<https://www.youtube.com/watch?v=L97DyMou3UY>

3. Doporučená literatura k tématu:

* R. Bauckham, *The Fate of the Dead. Studies on the Jewish and Christian Apocalypses* (Brill, Leiden 1998)

Text přednášky

1. Zjevení Janovo, eschatologie a apokalyptika, milenialismus

V souvislosti s milenialismem a knihou *Zjevení Janova* je možné zkoumat eschatologii a apokalyptiku, jejich možné modely a význam pro ranou církev, přičemž ve *Zjevení Janově* se jedná především o

eschatologii „kosmicko-universální“ a „futurální“. Otázka jazyka a doslovnosti vnímání knihy *Zjevení* je aktuální již od dob alexandrijského biskupa Dionýsia (zemřel roku 265 po Kr.), který se vymezoval proti doslovnému chápání *milénia*, což činil právě na podkladě analýzy jazyka knihy *Zjevení*. Dnešní bádání (na poli lingvistiky i teologie, např. G. Lakoff, M. Johnson, G. B. Caird, S. McFague, M. Black, M. Beardsley, P. Ricoeur, U. Eco) se oblasti metafory, symbolu a obrazné řeči intenzivně věnuje, což přináší své ovoce i v oblasti zkoumání novozákonního textu. Literaturu obdobného žánru je možné nalézt v periodě raného judaismu, ale i v řecko-římském období, kde se fenomén „vizionářského transu“ a následných popisů „zjevení“ vyskytuje (Sibyllské věštby), a je popsán také řadou dobových autorů (např. Dionýsios, Plútarchos, Filostratos). Vždyť i samotné „vzkříšení“ a modely posmrtného života se objevují až v době judaismu II. chrámu a jsou četné. Vlivy, které tyto představy ovlivnily, mohou být babylónské, perské, mohou to být řecké mýty, platónská filosofie či představy orfické. V době helénismu, kdy byl náboženskému životu vlastní synkretismus, je možné pozorovat rozvoj těchto představ, které ve Starém zákoně chybí, ale např. farizeové či skupiny apokalyptiků kolem vybraných textů je již mají pevně zakomponovány do svých věroučných systémů.

Z hlediska *historického* je nutné soustředit alespoň elementární pozornost na Ježíšovo vystoupení a ranou církev. Dle D. E. Auneho začalo rané křesťanství jako židovské *mileniální hnutí*, které přežilo smrt svého zakladatele – Ježíše Nazaretského. (Aune 1987: 238) Zatímco hnutí Jana Křtitele je vnímáno jako „konverzionistické“, Ježíš Nazaretský kombinuje snahu o obrácení a vnitřní proměnu s konáním divů, uzdravováním a exorcismy, což poukazuje na možnou radikální proměnu světa Boží mocí, na příchod „království Božího“. Na stav světa i „odcizení“ národa reagují v prostředí Palestiny prvního století také *esejci*, jež se separovali od zbytku společnosti, ale i „revolucionářsky“ založení *zéloté*, a je možné říci, že *apokalyptická eschatologie* opatřila myšlenkovou (ideologickou) základnu pro všechna tato hnutí. Ježíš, podobně jako Jan Křtitel, je hlasatelem (bezprostředního) příchodu království Božího (Mk 1,15; Mt 10,7-8) a jeho řeč obsahuje narážky, které mají charakter předpovědi jednak blízkých historických událostí (Mk 13,2; Mt 23,37-39; L 19,41-44), ale hovoří také o příchodu Syna člověka (Mt 10,23; Mk 13,14-23.24-27) a (blízké) „budoucnosti“ s tím spjaté. V jeho vystoupení a výrocih se pojí motivy soudu i záchrany (Mt 19,28), což jsou typické rysy apokalyptické eschatologie. Apokalyptický obsah některých Ježíšových výroků, jakož i apokalyptické přesvědčení Jana Křtitele a jeho hnutí, vytvořily myšlenkovou konstrukci, pomoci níž raní palestinští křesťané rozuměli vystoupení Ježíše a jeho poselství. Zároveň takto chápali svou pozici ve světě, který záhy skončí či projde radikální proměnou, neboť království Boží je „nový stav všech věcí“. To dokládá i teologie „Q-komunity“ (existovala zhruba ve 30. až 60. letech v Palestině), jež má silně apokalyptickou orientaci (také L 17,20-37 – založeno na „sbírce výroků Q“). (Perrin, Duling 1982: 100-107; Pokorný, Heckel 2007: 342-351; Betz 1990: 23-32) Z těchto důvodů je nutné při řešení otázek spjatých s milenialismem přihlídnout i ke starozákonním textům (např. Da 7,9-10.22; Ez 7), což se týká i vybraných pasáží epištol (zvl. apoštola Pavla, ale např. i *Listu Barnabášova*). Výraznou roli pak sehrává postava Syna člověka, která není vlastní jen Novému zákonu, ale má v rámci judaismu vlastní tradici (viz 1. kniha Henochova).

1.1. Užívaná terminologie – přístupy k miléniu a jeho interpretace

Samotný pojem *chílioi* (tisíc) se vyskytuje v Novém zákoně jedenáctkrát a stěžejní je zejména pro knihu *Zjevení*, kde se nachází devětkrát (dvakrát pak ve 2 Pt 3,8). Autorovi knihy *Zjevení* snad umožňuje vyjádřit představu panování pozemského, královského Mesiáše, jenž je zároveň univerzálním soudcem a spasitelem, přičemž myšlenka tisíciletého panování poukazuje na kosmický

rozměr události, na „kosmický sabat“, tedy požehnané období před konečným Božím vítězstvím a soudem. Eschatologická plnost je asociována s tisíciletím i v židovských apokalyptických textech (viz např. 4 Ezd 3-14; 1 Enoch 91,12-14; 2 Bar 27-40, zvl. 29,3-30,1; 29,5; 40,3; 2 Enoch 33,1; 1 Enoch 10,17.19), kde poukazuje rovněž na čas spravedlnosti a závěrečného soudu před nastolením nových nebes (2 Ezd 7,28) či na požehnaný mesiášský čas před vzkříšením z mrtvých a soudem. (Balz, Schneider 1994: 467-468)¹ Zvláště spisy 4 Ezdráš 3-14 a 2 Baruch 27-40, 53-72 byly zřejmě napsány mezi léty 70 a 90 našeho letopočtu a mohou tedy poskytnout vhled do relevantního pozadí či kontextu doby knihy *Zjevení*. 1 Enoch 91 a 93 je nepopíratelně předkřesťanský a 2 Enoch 32 až 33 a 65 je možná ze 2. století po Kristu. Každá z těchto knih očekává éru, staletí, kdy židé budou žít na zemi v neslýchaném míru a prosperitě s Mesiášem panujícím nad nimi ještě před příchodem nepomíjícího stavu věčnosti. Je otázkou, zda mohla být raná církev ovlivněna touto perspektivou při představách o miléniu a zda je možné, aby tyto představy nějak ovlivnily výklad a smysl „velkého soužení“, jež má před miléniem přijít. (Erdmann 2005: 2-3, 10; Blomberg 2009: 62, 68)

1.2. Typy milenialismu dle lokalizace milénia

1.2.1 Premilenialismus

Stručně je možné říci, že všechny *premilennialistické* systémy staví na tom, že druhý příchod Ježíše Krista předchází jeho tisíciletému panování (na zemi), během něhož je Kristus „fyzicky“ přítomen. Jeho příchod i přítomnost (*parusie*) se realizují osobně i tělesně a počátek milénia tedy musí být před námi, v budoucnu, čemuž věřila i raná církev. Premilenialismus se začal opět více probouzet v 19. století a zastávají ho převážně „konzervativní“ kruhy baptistů či církve pentekostální, avšak již ve stoletích 17. a 18. jsou protestantští vykladači i prostí věřící zaujati tisíciletou říší svatých, která začíná druhým příchodem Krista a prvním vzkříšením spravedlivých, přičemž na jejím konci je v pořadí druhé vzkříšení, vzkříšení neospravedlněných a jejich soud. Tisícileté období je tedy orámováno dvěma vzkříšeními odlišných skupin lidí (Zj 20,4n-6) a jelikož je pro obě užito stejné řecké sloveso, musí se jednat o událost téhož typu. Milénium je tak vymezeno konkrétními událostmi a je pojímáno jako „tisíciletá říše panování Krista a jeho svatých.“ V 19. století se premilenialismus vyvíjí a do popředí se tlačí premilenialismus dispenzionalistický, jež stojí do určité míry proti premilenialismu historickému, přičemž v jejich rozlišování hraje stěžejní roli vztah mezi církví a Izraelem. (Saucy 1993: 272-296) Zatímco historický (klasický) premilenialismus vnímá církev jako pokračovatelku duchovního dědictví Izraele a předpokládá tisíciletou (mileniální) říši Kristovy vlády se spravedlivými všech věků zde na zemi, dispenzionalistická interpretace milenialismu předpokládá, že církev svatých bude „vytržena“ pryč ze země a stráví milénium v nebesích, zatímco Izrael dojde spasení skrze naplnění slibu, jež obdržel Izrael Starého zákona (avšak pod Ježíšem Kristem jako davidovským králem). Někteří vykladači se dokonce kloní k názoru, že dle Zj 20,5-6 budou vzkříšení panovat spolu s Kristem ve svých „přirozených“ tělech. (Bemmelen 1997: 154) Většina premilenialistů vnímá příchod milénia jako kataklysmatickou událost, jako radikální přelom existence a nastolení harmonie (Iz 11,6-9), kdy se vše bude odehrávat pod panováním Krista. (Johnson 2001: 279-280; Payne 2009: 89-104) Z hlediska učení a historického vývoje je možné premilenialismus rozdělit do tří základních typů:

---

¹ Kromě termínu *chilioi* (tisíc), o němž se jedná v této studii a vztahuje se k „tisíciletí“ (*miléniu*, lat. *mille* – tisíc, *annus* - rok) ve Zj 20,2-7, se v NZ vyskytuje třiatdvacetkrát termín *chiliás* (tisícovka – 19 krát ve Zj), jež se vztahuje k násobku tisíce a speciálně v knize *Zjevení* má vztah k eschatologickým událostem. (BALZ; SCHNEIDER 1994: 467)

a) *Premilenialismus historické školy* vykládá Zj 6 v souvislosti se Zj 19 jako širší naplnění historie, ale kapitolu 20 a další již lokalizuje do budoucnosti a jsou interpretovány doslovně, nikoli toliko symbolicky. Interpreti se drží stanoviska, že události a proroctví v knize *Zjevení* jsou z Janova pohledu teprve věci budoucnosti, avšak v naší době byla již řada událostí naplněna (až do 18. kapitoly) a očekávaným vrcholem bude druhý příchod Ježíše Krista spolu s doslovně pojatým milénium (např. E. H. Horne). (Erdmann 2005: 42-43; Walvoord 1977: 282-283)

b) Druhým typem premilenialismu je *historický premilenialismus*, jehož zastáncem byl např. známý americký novozákoník z Fullerova teologického semináře v Pasadeně G. E. Ladd (r. 1911-1982). (Ladd 1977: 17-40) V tomto typu premilenialismu jde především o zdůraznění soteriologického charakteru milénia, které je vnímáno jako primární aspekt Božího soteriologického programu a „politický“ aspekt království či vedoucí postavení Izraele jsou tomuto podřazeny. (Walvoord 1977: 283; Blaising 1999: 186-190) Kritici tohoto přístupu zdůrazňují, že historický premilenialismus je toliko jakousi střední pozicí mezi dvěma zcela nesourodými pojetími – amilenialismem a premilenialismem, což dokazují komparacemi stanovisek G. E. Ladda a A. A. Hoekema (amilenialista), kdy Ladd se pokouší spojit amileniální a premileniální body pohledu nalezením profetických vztahů mezi prorockými zaslíbeními a budoucím královstvím jako již částečně naplněným. (Erdmann 2005: 44-46; Hoekema 1994: 182-185; Ladd 1960: 169) Jiní kritici podotýkají, že moderní historické premilenialismy jsou „futuristické“ v přístupu ke knize *Zjevení*, kdežto křesťané prvních tří století byli „historičtí“. (Badina 1992: 231) Historický premilenialismus nezachází při líčení povahy milénia a podoby Kristova kralování do detailů, starozákonní texty (např. Iz 11,6-9) považuje spíše za narážky a milénium nevnímá vysloveně jako „židovské“, v němž je upjata pozornost jen k biblickému Izraeli, ale mileniální království na zemi se týká církve i Izraele. (Badina 1992: 231; Hess 2009: 23-36; Hoekema 1977: 56-58)

c) *Dispenzionalistický premilenialismus* je dnes snad nejrozšířenějším typem premilenialismu v USA a zřejmě byl nejpopulárnějším typem premilenialismu ve 20. století, ač v Evropě dnes zdaleka tak populární není. (Badina 1992: 229; Walvoord 1977: 283) V 19. století byl rozšířen v Anglii a Irsku, kde byl „dispenzionalistický futuristický milénialismus“ důsledkem učení Johna N. Darbyho (1800-1882), původně angelikánského duchovního, jenž se stal cestujícím misionářem vysvětlujícím biblická proroctví z dispenzionalistické perspektivy. Jeho učení dále rozvinuli *Niagara Bible Conference movement* a C. I. Scofield, který vydal v r. 1909 *The Scofield Reference Bible*, o níž píše, že je výsledkem jeho biblického studia za posledních třicet let, které vešlo ve známost jako „dispenzionalismus“. (Gundry, Pate 1998: 28-29; Campos 2009: 149) Ten byl zpočátku Scofieldem definován jako „časové období, během něhož je člověk zkoušen s ohledem na poslušnost vůči určitému zjevení Boží vůle“. (Gundry, Pate 1998: 28) Je-li Bible jako celek čtena tímto způsobem, pak je možné schematizovat popsání dění a rozdělit Boží jednání s člověkem či biblické dějiny do osmi „dispenzací“: (1) *nevinnost (innocence)*; (2) *vina (conscience)*; (3) *civilní vláda (civil government)*; (4) *příslib (promise)*; (5) *Mojžíšův zákon (Mosaic law)*; (6) *církev a věk milosti (church and age of grace)*; (7) *soužení (tribulation)*; (8) *milénium (millennium)*; (Gundry, Pate 1998: 29), přičemž někteří badatelé rozpoznávají dispenzací jen sedm: (1) *věk nevinnosti* (skončil biblickým pádem Adama a Evy); (2) *věk svědomí* (skončil potopou); (3) *věk lidské vlády* (skončil babylonským zmatením jazyků); (4) *věk zaslíbení* (skončil egyptským zajetím); (5) *věk zákona* (skončil odmítnutím Ježíše, tedy jeho ukřižováním); (6) *věk milosti* (skončí druhým příchodem Krista) a (7) *věk království* (skončí po tisíci letech vzkříšením všech mrtvých a posledním soudem – viz poznámky k prezentované problematice v části I. Zdeňka Vojtíška; též Hoekema 1994: 195). Během každého údobí není člověk schopen žít v Boží poslušnosti a obstát v „prověřování“, což následně přináší období pod Božím soudem, čímž se

vytváří potřeba nové dispensace. (Gundry, Pate 1998: 28-29; Hoekema 1994: 195-196) Následně se z dispensacionalismu stal systém s pevně stanovenou metodikou interpretace Písma, jež musí být vykládáno doslovně. Právě doslovný přístup (*the literal method*) k biblickému textu je v dispensacionalistickém učení o království absolutně zásadní. (Hoyt 1977: 67) To znamená, že je odmítána alegorická interpretace, ale i tzv. „liberální“ pokusy výkladu nadpřirozených jevů v biblickém textu (např. zázraků). Doslovně jsou vykládána i proroctví a často včetně podrobných detailů. Pod pojmem „Izrael“ se vždy rozumí odkaz na etnický Izrael, tedy národ, nikoliv církev. Na tento rozdíl je položen důraz, což se projevuje zejména ve způsobu chápání proroctví a eschatologických pasáží. Boží smlouva s Izraelem je nepodmíněná a stále platí, církev je zcela jiná entita a proroctví vztahující se na Izrael budou také naplněna ve vztahu k Izraeli. Království nebeské je židovské, davidovské i mesiánské a očekávané milénium bude mít „židovský charakter“. (Erickson 1996: 1162-1164; Saucy 1993: 228-234) Dnes má tento typ premilenialismu své příznivce převážně mezi konzervativními baptisty, evangelikály, fundamentalisty, ale i nezávislymi, kteří vytvářejí jeho určité modifikace a hlásí se k němu kromě řady televizních kazatelů také teologické instituce jako např. Dallas Theological Seminary. (Badina 1992: 229-230; Weber 2009: 1-22; Pate 1998: 135-175; Thomas 1998: 179-229) Z teologů jej zastával např. J. F. Walvoord, který jej představuje jako premilenialismus, jenž je principiálně založen na interpretaci Starého zákona. (Walvoord 1959: 114; Hoyt 1977: 67) Zastánci tvrdí, že milénium je doba, ve které bude Kristus doslovně vládnout na zemi jako její panovník a mnohá zaslíbení Starého zákona, v nichž je Izrael líčen jako prominentní národ, budou naplněna, přičemž požehnání budou i pohané a dojde tak k úplnému (doslovnému) naplnění těchto zaslíbení. Dispensacionalisté jasně odmítli formuli „den za rok“, která se objevuje jako interpretační klíč od 16. do 19. století v apokalypticismu všeho druhu a v přístupu ke knihám *Daniel* a *Zjevení* (1260 dní, 42 měsíců – Zj 12,6; Dn 7,25) se drží striktně doslovné interpretace, kdy v prorockých knihách není den považován za rok. (Blaising 1999: 191) Apokalyptické popisy soužení, dne Páně, jakož i další obdobné pasáže byly těmito interprety odsunuty stranou jako projevy židovské „pozemské eschatologie“, která nemá co do činění s církví, její minulostí, přítomností ani budoucností, čímž zbavili premilenialismus tendence rozumět církevní historii z nestabilní perspektivy biblické apokalyptiky. (Blaising 1999: 191; Court 2008: 27-28) Mileniální říše Krista bude mít zcela odlišný charakter od přítomného věku, stojí přímo v kontrastu proti němu a veškerý obsah knihy *Zjevení* od v. 4,1 považují dispensacionalisté za budoucí, neboť se jedná o čisté proroctví, které čeká na naplnění a proto jsou také označováni za „futuristy“. (Walvoord 1977: 284; Erdmann 2005: 47; Hoekema 1994: 194-222) V praxi to znamená, že kapitoly Zj 2-3 jsou chápány jako portréty sedmi existujících církví Janovy doby (výjimečně se jedná o sedm věků církve), kapitoly 4-5 líčí budoucí vytržení církve a kapitoly 6-18 se věnují budoucímu hlásání evangelia židům, jež potrvá tři a půl roku, jakož i době velkého soužení a hněvu Božímu proti bezbožným v délce tři a půl roku. Poukazy na mileniální království nacházejí dispensacionalisté v mnoha starozákonních textech, což vedlo k tomu, že v reálné situaci politicky podporovali Izrael proti arabským národům (dříve i proti Sovětskému svazu či Rusku) a Armagedon považují za válku, která se v dějinné situaci skutečně odehraje. V politických událostech viděli mnohdy „znamení času“ a na základě toho se u nich projevovaly tendence dovozovat či předvídat scénáře (brzkého) konce. (Badina 1992: 231; Court 2008: 123-125; Blaising 1999: 192) Během milénia má dle dispensacionalistů Izrael vládnout ostatním národům, chrám v Jeruzalémě bude znovu obnoven a znova bude obětováno. Boží smlouva s Izraelem je nepodmíněná (Jr 31,31-34; Iz 61,8-9; Ez 37,21-28), Ježíš bude vládnout z trůnu Davidova (či ze Siónu) a všechna zaslíbení daná Izraeli se v milénium naplní (2 Sa 7; Jr 23,5-8; Am 9,11-15). Přítomný věk církve je nahlížen toliko jako jakási „vsuvka“ v Božím plánu, neboť reálný lid Boží je Izrael. (Badina

1992: 230; Erdmann 2005: 46-51; Erickson 1996: 1211; Hoyt 1977: 80-83) Mnozí dispenzacionalisté věří, že církev zůstane od počátku soužení až do konce milénia v nebesích, jiní ji lokalizují během milénia na zem (např. Walvoord). Spory se dnes vedou i mezi dispenzacionalisty samými, konkrétně mezi dispenzacionalisty „klasickými“ (R. L. Thomas) a dispenzacionalisty „progresivními“ (C. M. Pate), kdy se předmětem sporu stává hermeneutika a rozepře o to, zda je možné připustit na některých místech Bible „symbolický“ výklad, což samozřejmě vede k odlišným závěrům. Konkrétně se to týká např. interpretace 6. kapitoly knihy *Zjevení* a lokalizace událostí do doby před Janem, což se zdá klasickým dispenzacionalistům nepřijatelné. (Thomas 1998: 226)

Samotný dispenzacionalismus je členěn do jednotlivých fází svého vývoje, z čehož vyplývá řada méně či více zásadních teologických i věcných odlišností např. v uplatňování *historicko-gramatické* metody interpretace či počtu a obsahu jednotlivých dispenzací. Jedná se o *niagarský premilenialismus* (1875-1909), *scofieldismus* (1909-1965), *esencialistický* (1965-1985), *klasický* (zhruba 1800-1950) a *revidovaný dispenzacionalismus* (zhruba 1950-1990).

Specifickou formu premilenialismu zastávají adventisté sedmého dne, kteří vykládají Zj 20,4-6 jako Kristovo mileniální panování spolu se svatými v nebesích, nikoli na zemi, nevěří, že by zvláštní roli sehrál v miléniu „literární“ Izrael a důraz nepokládají na politický rozměr království, ale na učení o soudu, který před druhým Kristovým příchodem probíhá v nebesích. V 19. století pak právě oni oživilí koncept nebeského milénia po druhém příchodu Ježíše Krista a ve svých výkladech knihy *Zjevení* prezentují „tisíc let“ jako dobu doslovnou, přičemž zastávají názor, že první vzkříšení (na počátku milénia) bude vzkříšením spravedlivých, druhé vzkříšení nastane na jeho konci, což bude vzkříšení bezbožných. Svatí v nebesích tak mají možnost pozorovat pokračování a průběh soudu, který rozhoduje o trestu bezbožných – dosud nevzkříšených. Církev adventistů sedmého dne byla v minulosti označována jako „mileniální církev“ a ve své misijní motivaci je velmi podobná předchozím dispenzacionalistickým premilenialistům.

1.2.2 Amilenialismus

V období zhruba od 1. světové války se populárním opět stává amilenialismus (v druhé půli 20. stol. např. v podání W. E. Coxe) a své zastánce si navzdory dějinným událostem udržuje i postmilenialismus.

Amileniální interpretace nepočítá s mileniální říší Kristovou po jeho druhém příchodu a někdy jsou zastánci tohoto směru označováni jako *nonmilenialisté*. Sami často považují termín *amilenialismus* za nepřesný či zcela nevhodný pro to, co zastávají, a volí přílehavější pojem *realizovaný milenialismus* (J. E. Adams), neboť milénium je dle těchto badatelů právě nyní v procesu své realizace. (Hoekema 1977: 155-156; Hoekema 1994: 173-174) Amilenialistická interpretace je většinou symbolická, nikoliv doslovná a knihu *Zjevení* člení do sedmi sekcí, z nichž každá vytváří paralelu k jiné, přičemž jedna líčí církev a druhá (k ní paralelní) svět od času Kristova prvního příchodu až do jeho příchodu druhého. Sedmá sekce (Zj 20-22) je pak popisem finálního Kristova triumfu. Tomuto způsobu uspořádání či výkladu říkají moderní amilenialisté *progresivní paralelismus* a jeho pravidla rozpracoval W. Hendriksen.

Zj 20 dle těchto vykladačů neodkazuje k budoucí události, ale je spíše rekapitulací událostí mezi prvním a druhým Kristovým příchodem, což je právě doba milénia. Svázání Satana je dle Zj 20,2-3 symbolické, znamená, že ďábel byl poražen Ježíšem Kristem (Mt 12,29; L 10,17-18; J 12,31-31), přičemž se nejedná o chronologickou posloupnost kapitol Zj 19,11-21 a 20. K nejznámějším zastáncům amilenialismu dnes patří A. A. Hoekema, dříve H. Buis, H. B. Swete či A. H. Ames, ač každý prezentuje vlastní amilenialistickou modifikaci.

Amilenialismus byl zřejmě nejrozšířenějším pohledem na roli milénia v křesťanských dějinách (na čemž má zásluhu zejména vliv Augustinův), neboť populární byl nejen v církvi římskokatolické, ale i v církvi ortodoxní, a dále i u mnohých presbyteriánů a konzervativních protestantů. (Badina 1992: 227) Z hlediska důrazů, pojetí, ale i historického vývoje je možné amilenialismus dále členit (jako tomu bylo i v případě premilenialismu), přičemž zřetelněji se rýsují zejména tři následující subtypy:

a) *Historický augustiniánský amilenialismus* je založen na postojích Augustina (354-430), které prezentoval ve spise *De civitate Dei*. Zde Augustin odmítá chiliastická očekávání vkládaná do nástupu tisícileté Kristovy vlády na zemi, ale přichází s výkladem, že ono apokalyptické tisíciletí vlastně vyjadřuje pozemské trvání církve. Tisíciletí je proto nutné chápat symbolicky a vyjadřuje „věk církve“ mezi prvním a druhým Kristovým příchodem. (Walvoord 1977: 284) Tento Augustinův pohled je v určitých variacích populární i dnes a zastával ho např. H. Buis, amilenialista hlásící se k *preteristické* škole interpretace. (Kuyper 1935: 277) Jiní badatelé vymezují milénium na jedné straně Kristovou inkarnací, na straně druhé jej ukončují Satanovým uvržením do jezera síry (Zj 20,10). (Walvoord 1977: 285)

b) *Modifikovaná augustiniánská interpretace milénia* je dnes asi nejrozšířenějším typem amilenialismu a kloní se k ní např. W. Hendriksen, L. Berkhof, G. Vos či A. A. Hoekema. Stejně jako Augustin se přiklání k názoru, že Zj 20 je paralelní s dřívějšími kapitolami knihy, avšak oproti Augustinovi věří, že milénium odkazuje k panování svatých v nebesích s Kristem. Tisíciletí pro ně není doslovná perioda, ale běží od smrti Krista do jeho druhého příchodu. Dle Hoekemy je milénium zmiňované ve Zj 20,4-6 popisem přítomného panování duší zesnulých věřících s Kristem v nebesích a až toto nebeské milénium skončí, Kristus se vrátí na zem. Druhý příchod Krista je pak samostatnou událostí, nemá dvě fáze (vzkříšení věřících na počátku tisíciletí a vzkříšení neospravedlněných na konci), ale dojde najednou ke vzkříšení obou těchto skupin, věřících i nevěřících, nastane proměna žijících spravedlivých, kteří budou spolu se vzkříšenými svatými vytrženi vstříc Pánu. Spolu s ním následně sestoupí na zem ke konečnému soudu, po němž budou nevěřící vydáni k věčnému trestu. Svátí naopak obdrží požehnání k životu věčnému, novou zemi a nové nebe. (Hoekema 1994: 174-175) Dle Hoekemy je království Boží již nyní přítomno ve světě, protože vítězný Kristus panuje nad svým lidem Slovem i Duchem. Jeho lid zde vyhlíží vpřed, k nové zemi a novému nebi, k dokonalé vládě Boží. Dle amilenialistů musí být tedy ještě v tomto světě hlášáno evangelium všem národům a k obrácení Izraele dojde ještě před Kristovým druhým příchodem. Závěrečné utrpení, odpadnutí i personifikace antikrista nastanou ještě před Kristovým druhým příchodem. (Hoekema 1994: 174; Hoekema 1977: 159-172) Milénium je tak v této optice jakýmsi „přechodným“ stavem. Jiní preteristicky orientovaní amilenialisté se kloní ke stanovisku, že milénium začalo až s triumfálním šířením křesťanství v době po Konstantinovi, někteří ho vnímají jako věk martýrů a ukončeno bude až válkou Goga a Magoga, což bude vrcholná bitva lidského věku. (Walvoord 1977: 286-287)

c) *Milénium jako pouze obecný termín* – někteří amilenialisté spadají do této skupiny interpretů proto, že nepřikládají pojmu milénium žádný časově specifický význam. A. Scott či W. Milligan zastávají názor, že „tisíc let“ nevyjadřuje konkrétní časové období, ale spíše myšlenku, že Satan je po určitou dobu kompletně „spoután“. Pojem je tedy spíše jen deskriptivní, nikoli predikativní, neboť doslovné pochopení i naplnění je nemožné. Již koncem 19. století píše A. H. Ames, že milénium označuje přítomný věk a ne dobu určující přesné trvání, což dokládá i charakterem dalších číslovek v knize *Zjevení*, které mají povahu symbolů, nikoli přesné míry množství či trvání. Podobně argumentuje i Amesův současník C. J. Vaughan, pro něhož je tisíc let pouhý moment v očích Božích (viz Ž 90,4; 2 Pt 3,8) a číslovka sama proto nemůže o čase doslovně vypovídat, což potvrzuje i A. Kuyper, který tvrdí, že číslovku „tisíc“ nelze brát nikde ve *Zjevení* doslovně a našimi

jazykovými či historickými představami nelze Boha bezvýhradně omezit. Dá se jen dovodit, že v Božím plánu mají popsané události své místo i svůj čas. (Walvoord 1977: 288-289; Beale 1999: 995) Moderní neoliberálové pak nepřisuzují miléniu žádný specifický výklad, neboť celkově jsou v otázkách proctví velmi zdrženliví a své interpretační zájmy mají v jiných oblastech.

Argumentace amilenialistů také vychází z předpokladů, že kniha *Zjevení* byla určena církvi prvního století a její poselství proto musí mít vztah k událostem a době oněch křesťanů. Na straně druhé, *Zjevení* bylo a je aktuální pro církve všech věků a nelze jeho děj a význam lokalizovat toliko do poslední doby, kdy se má teprve vše podstatné odehrát. (Hoekema 1977: 157, 176-187)

1.2.3 Postmilenialismus

Zastánci postmilenialismu věří, že království Boží je nyní rozšiřováno ve světě kázáním evangelia a zachraňující prací Ducha Svatého v srdcích jedinců. Svět bude nakonec prostoupen křesťanstvím, bude obrácen, neboť hlásání křesťanské zvěsti bude úspěšné. (Boettner 1977: 117; Erdmann 2005: 38; Erickson 1996: 1206; Gentry 1979: 22) „Velké pověření“ v závěru Matoušova evangelia (Mt 28,18-20) není jen formálním či toliko osobním sdělením, ale oznámením skutečné a účinné evangelizace všech národů. (Boettner 1977: 117) V tomto smyslu jsou postmilenialisté „sociální optimisty“. Svět bude navrácen Kristu, uskuteční se i jeho sociální proměna, což přinese dlouhé období spravedlnosti a míru, jež bude možné označit za milénium. (Boettner 1977: 117) V tomto období bude zlo vykázáno, „na zemi bude jako na nebi“, neboť evangelium bude plně působit. (Boettner 1977: 117; Gentry 1999: 55-56; Erickson 1996: 1206) Milénium, k němuž postmilenialisté upínají svůj zrak, je zlatým věkem spirituální prosperity, jež završí „věk církve“. (Boettner 1977: 117; Erdmann 2005: 39) Nemusí trvat oněch přesných tisíc let, ale může být mnohem delší. (Boettner 1977: 117; Erickson 1996: 1208) V tomto období budou proměněny charaktery lidí, což pozvedne sociální, ekonomickou i politickou úroveň lidstva, svět se bude těšit z vlády spravedlnosti, která byla doposud omezena jen na malé a izolované skupiny, které ji prosazovaly. Toto vše však ještě neznamená, že v tomto čase bude úplně každý na zemi křesťan, či že všechny hříchy budou odstraněny. Bude tomu tak, že zlo ve všech svých mnohých formách bude redukováno na zanedbatelnou míru, ve společnosti se prosadí křesťanské principy a Kristus se navrátí do křesťanstvím proměněného světa. V tomto věku dojde rovněž ke konečné konverzi mnohých lidí ve všech národech, což bude výsledkem kázání evangelia pod přímým vlivem Ducha Svatého během tohoto zaslíbeného věku. (Boettner 1977: 117) Následovat bude druhý příchod Ježíše Krista, všeobecné vzkříšení, konečný soud a uvedení nebe i pekla v jejich plnosti. (Boettner 1977: 117)

Svou představu o éře vítězství evangelia ve světě ještě před Kristovým příchodem opírají posmilenialisté o řadu biblických pasáží Starého i Nového zákona, přičemž začínají již v *Genesis* u Božího plánu záchrany světa (Gn 3,5.15), pokračují ke smlouvě s Abrahamem (Gn 12,2-3), věnují pozornost řadě prorockých textů (např. Jr 31,31-34; Iz 2,2-4; Iz 42,22-25), *Žalmům* (Ž 2; 47; 72; 100), zvláště pak Mt 13; Mt 24,14; Mt 28,18-20; J 12,31-32; 1 K 15,20-28 a Zj 20. (Gentry 1999: 22-54) Od *Genesis* po *Zjevení* vidí posmilenialisté v biblických textech dokonalý Boží plán, jenž má zajistit „lidské rase“ dobro. Historie je dlouhá a člověk je netrpělivý, přesto musí optimisticky vyhlížet vpřed, neboť platí pevná Boží zaslíbení (např. Ř 1,16). (Gentry 1999: 55-56) O „velkém soužení“ z Mt 24 a odpadnutí představeném v 2 Te 2,1-12 jsou postmilenialisté přesvědčeni, že se jedná o minulé události. (Erdmann 2005: 39) Spory mezi postmilenialisty vyvolává otázka „svázání Satana“ (Zj 20,2-3) a interpretace prvních šesti veršů 20. kapitoly knihy *Zjevení*. Jedni zastávají názor, že již byl svázán a realizace věku spravedlnosti je možná, jiní tvrdí, že teprve bude svázán. V každém případě však Zj 20,6 („budou s ním kralovat tisíc let“) popisuje život věřících na zemi. (Erdmann 2005: 41)

Postmilenialistické úvahy se snad objevují již ve čtvrtém století u afrického donatisty Tyconia, avšak postmilenialismus, jak ho dnes známe, se šířil od 17. století, přičemž nejvíce vlivných zastánců měl zřejmě ve století 19. a na počátku století 20., kdy se k němu hlásila i řada liberálních teologů, kteří spojovali postmilenialismus s teorií evoluce. Nedbali však příliš o doslovné znění Zj 20 a za milénium viděli i milióny let. (Walvoord 1977: 289) Někteří pak byli blízko amilenialistům, když v miléniu viděli toliko triumf evangelia v přítomném věku.

2. Tribulacionistické pohledy – „velké soužení“

Při řešení tematiky milenialismu je jednou ze stěžejních otázek lokalizace a povaha „velkého soužení“, které je zmíněno v textech synoptických evangelií (Mk 13,14-23.32-37; Mt 24,15-28.36-41; L 21,20-26) a předchází Kristův příchod (Mt 24,29-31.36-39; Mk 13,24-27.32-37; L 21,27-28 a L 17,20-37). V argumentaci na to navazují centrální texty Dn 9,24-27 a Zj 13,1-10 (případně i 1 Te 5,9 a 2 Te 2,3-8), přičemž zmiňovány bývají také starozákonní pasáže z Dn 7; Iz 2,6-22; 13,6-13; 22,1-25; 34,1-17; Jr 46,1-12; Am 5,18-20; Jl 1-3; Na 1-3; Za 14,1-21; Mal 3-4, jež jsou interpretovány typologicky a vztahovány do posledního času. Ve hře je samozřejmě i problematika dalších apokalyptických textů, které soužení před druhým příchodem Krista nezmiňují (1 Te 4,13-18) a následně je připomínána i skupina textů, které hovoří o utrpení obecně (J 16,33; Sk 14,22; 1 Te 3,3). Dle přístupu ke knize *Zjevení* následně vznikají varianty, které zasazují velké soužení do minulosti či budoucnosti a umísťují církev na zem či do nebe. (Blaising 1999: 190-192; Pate 1998: 145-171) Například premilenialisté, jež nejsou dispenzacionalisté, zastávají názor, že Kristův druhý příchod nastane až po době soužení, kterou ukončí a milénium se tak otevře teprve poté, co žijící křesťané (pozemská církev) projdou touto finální zkouškou. Otázka je samozřejmě řešena několika způsoby, kdy některé směry zastávají názor, že toto velké soužení bude trvat pevně stanovenou dobu (bývá uváděno sedm let – Dn 9,27), jiní je neinterpretují doslovně a délku nespecifikují, ale dle lokalizace „velkého soužení“ a toho, zda jím církev projde či nikoliv, se zastánci dělí na *pretribulacionisty*, *posttribulacionisty* a zastánce *středové pozice*.

Jak je patrné, řada těchto (leckdy hypotetických) konstrukcí přináší značné hermeneutické nesnáze a zpravidla je opomíjena diachronní exegetická práce, zvláště „zasazení textu do života“ (Sitz im Leben) či otázky týkající se literární kritiky a okolností vzniku užívaných textů. Reflektován nebývá ani vztah Starého a Nového zákona, teologie jednotlivých spisů či možné vazby mezi nimi. Citované či toliko zmiňované texty jsou pojímány jako „nadčasové jednotky“, které nejsou uchopeny jako „slovo Boží“ do určité konkrétní historické situace s následnou reflexí, z níž pramení poučení, ale jako bezlimitní událostní struktury, jež je možné aplikovat kdykoliv a bez rozdílu kontextu. Vznikají tím kombinace úvah, jež jsou následně dosazeny do věrouky či předurčeného schématu, které se dědí z dob zakladatelů denominací či generací koryfeů a často mají apologetickou či misijně nátlakovou povahu.

2.1. Pretribulacionismus

Přesvědčení, že Kristus „vytrhne“ církev k sobě před velkým soužením (zastávané hojně dispenzacionalisty), se označuje jako *pretribulacionismus*² a je patrné, že celá tato problematika se vztahuje především k *premilennialistům*, kteří otázkám konce věnují větší pozornost než amilenialisté či postmilenialisté. (Erickson 1996: 1217-1218; Blaising 1999: 158-160, 191) Zatímco řada exegetů a církevních historiků zdůrazňuje charakter utrpení církve v průběhu celé její existence,

---

² Angl. *tribulation* – soužení, trýzeň, trápení, utrpení.

pretribulacionisté kladou důraz na „velké soužení“, jež se svou povahou i intenzitou liší od všech ostatních předchozích, je svým způsobem jedinečné a má tím i silně eschatologický ráz.

Tomuto utrpení již nemůže být ani z širší perspektivy rozuměno ve smyslu času pro „ukáznění“ věřících či za účelem „pročištění církve“. Spíše se bude týkat přechodu k miléniu a bude časem mimořádného Božího jednání s pohany i se židy. Církev bude při příchodu Krista na počátku velkého soužení (či těsně před ním) „vytržena“ (1 Te 4,17) a nebude tedy po čas utrpení na zemi. Avšak tento Kristův příchod bude v jistém smyslu „tajný“, neboť žádný z nevěřících ho nebude moci na vlastní oči pozorovat (Mt 24,38-41). V samotném Kristově příchodu jsou pak dvě fáze (na počátku a na konci milénia) a tři vzkříšení. Jako první bude vzkříšení zemřelých spravedlivých při příchodu Krista, následně, na konci velkého soužení, budou vzkříšeni svatí, kteří se v této době obrátili a zemřeli, přičemž posledním vzkříšením bude vzkříšení bezbožných na konci milénia. Církev sama bude před velkým soužením uchráněna (1 Te 1,10; 5,9). Na zemi však budou přítomni „vyvolení“, což je v optice pretribulacionistů Izrael (Mt 24,3 – diskuse se odehrává „o konci věků“; Sk 1,6). Stěžejní je pro pretribulacionisty právě rozdíl mezi církví a Izraelem, což je zároveň typické stanovisko dispenzacionalistů. Utrpení je chápáno jako přechod od Božího jednání s církví k opětovnému obnovení vztahu s jeho původním Božím lidem, s národem Izraele (Ř 11,13.25.28). Pretribulacionisté počítají s tím, že Pánův návrat bude brzký, neboť Ježíš žádal po svých posluchačích bdělost, protože nevědí, kdy se Syn člověka vrátí. Návrat proto bude naprosto nečekaný (Mt 24,43-44; 25,13) a v ten čas nastane náhlé oddělení – „vytržení“ věřících od nevěřících (Mt 24,40-41; 1 Te 4,17). Roli zde hraje také argumentace *1. listem Tesalonickým*, který je opět situován do doby konce (bez předchozího historického a geografického umístění), v němž Pavel nenabádá k očekávání utrpení, pronásledování a sklíčenosti před příchodem Páně, ale naopak v této souvislosti řekne: *Těmito slovy se vzájemně potěšujte*.

Velké soužení se tedy církve netýká v té míře, že by ho musela sama na zemi prožít. V čase vytržení však bude církev v Kristově přítomnosti souzena a obdrží svou odměnu, což znamená, že se nebude již účastnit oddělování „ovcí od koz“ na konci milénia a její pozice bude obhájena. (Erickson 1219-1220; Pate 1998: 164-166) Další otázkou, která progresivní dispenzacionalisty zajímá v souvislosti s velkým soužením, je problém, koho je možné identifikovat se 144 000 označených ve Zj 7,4-8. Jedna skupina interpretů zde zastává doslovný výklad a vidí zde konkrétní pokolení Izraele, z čehož pak vyplývá, že velké utrpení podstoupí Izrael, nikoliv církev. Jiní badatelé navrhnou interpretovat pasáž symbolicky, s tím, že Jan zde vidí církev - „nový Izrael“ a církev proto musí projít velkým soužením. Obě skupiny používají k dokazování svých stanovisek řadu biblických textů, dle některých pretribulacionistů právě velké soužení upozorní Izrael na blízkost příchodu Mesiáše.

Někteří vykladači však hledají třetí cestu a vidí za 144 000 z dvanácti kmenů Izraele křesťany židovského původu, jež se obrátili právě za doby velkého soužení. *Posttribulacionisté* většinou oněch 144 000 zarávnávají do „velikého zástupu“ (Zj 7,9) a vidí zde církev (tvořenou lidem Staré i Nové smlouvy), pretribulacionisté zde však rozpoznávají dvě skupiny, které se odlišují, ale obě sehrávají roli v době velkého soužení. Jedna je přesně vymezená počtem, druhá je nespočitatelná, první je omezená na Židy, druhá na všechny národy. Vyplývá z toho úvaha, že se v první skupině (144 000 – Zj 7,4) jedná o Židy, kteří se obrátili ke Kristu v době velkého soužení a oni pak nesou evangelium, které obrátí pohanské národy („ze všech ras, kmenů a jazyků“ – Zj 7,9). Podporu pro svá tvrzení hledají tito exegetové ve starozákonních profetických pasážích, jež hovoří o pohanech a jejich shromáždění Hospodinem (Iz 2,2-4; 49,6; 56,6-8). Kniha *Zjevení* pak odhaluje běh těchto předpovězených závěrečných událostí. Starozákonní proroctví se tak naplňují v době samotného konce lidských dějin, v době soužení a národy země skrze Izrael přicházejí ke spáse. (Pate 1998: 165-166; Thomas 1998:

196-197; Blomberg 2009: 64) Celé dějiny spásy dávají v tomto systému smysl až z perspektivy konce, ke kterému věřící s radostí vzhlížejí, neboť utrpení je mine a vše skončí „happy endem“. Důraz je většinou položen na doslovném porozumění pasážím s odmítáním „symbolického“ výkladu, který se pro „historicko-gramatickou“ interpretaci nehodí. (Thomas 1998: 224-225) V důsledcích pak interpretace podporuje misijní zápal a optimistickou perspektivu pohledu na budoucnost, která je navíc blízká.

2.2. Posttribulacionismus

Posttribulacionismus staví na pozici, že Kristův druhý příchod se uskuteční až po velkém soužení a jeho církev jím tedy bude muset projít. Zdůvodňují to tím, že logice biblických textů je vytržení církve před utrpením cizí. Posttribulacionisté jsou v daleko menší míře zastánci doslovné interpretace, netrvají na přesně sedmiletém velkém soužení (dle Dn 9,27), spíše se drží toho, že velké soužení na „konci času“ bude a bude to doba pro církev i svět mimořádná. O samotném miléniu uvažují rovněž mnohem obecněji než pretribulacionisté a ani jeho délku nevymezují přesně tisícem let. Utrpení vnímají jako nedílnou součást života církve všech věků (J 16,33), rozlišují mezi hněvem Božím (Ř 1,18; 5,9) a hněvem ďábla, který bojuje proti svatým (Mt 24,9-13; Zj 13,7), ale nestaví proti sobě velké soužení a soužení obecně, které církev v různých epochách své existence zakoušela.

Samozřejmě i posttribulacionisté pracují s textem L 21,36, z čehož dovozují, že církev bude v tomto eschatologickém čase Bohem chráněna před nejhorším utrpením (Zj 3,10), které může mít povahu blízkou egyptským ranám. (Erickson 1996: 1220-1221) Někteří posttribulacionisté rozumí věci tak, že lid Boží bude před velkým soužením Bohem „zapečetěn“, aby nikdo v tomto čase utrpení, jaké od počátku světa nebylo, nemohl již odpadnout a z Boží milosti bude tato doba ukrácena. Textu z 1 Te 4,17 nerozumí posttribulacionisté jako tajnému vytržení věřících Pánem, ale rozpoznávají zde setkání s ním po vzkříšení z mrtvých a proměnění živých, které má povahu oslavnou a triumfální. V posttribulacionismu je závěr lidských dějin jednodušší než v dispenzionalistických představách pretribulacionistů a hlavní konstantou je druhý příchod Krista, následné milénium a vzkříšení bezbožných k vykonání soudu na konci milénia. Soteriologicky je zde zásadní důvěra v Boha, který má moc ochránit svou církev v čase neštěstí a utrpení. (Erickson 1996: 1223; Blomberg 2009: 80-81)

2.3. Středová pozice

Středová pozice slouží pro zařazení řady pohledů na finální utrpení, které není možné přiřadit k typickým pretribulacionistům ani k posttribulacionistům. Většina zastánců zde vidí jakousi Boží ochranu po čas velkého soužení, kdy církev bude finálního utrpení účastna, ale bude uchráněna před dopadem hněvu Božího. Jiní předpokládají částečná vytržení, kterých proběhne celá řada, vždy, když část věřících bude připravena, budou vzati z trpící země. (Erickson 1996: 1223-1224) Zejména v pracích z 19. století existují další možné interpretace této otázky, ale počet jejich zastánců dnes dávno nestoupá a patří už spíše jen do historie.

Jak je z předchozího přehledu patrné, každý z interpretačních směrů tribulacionismu má svá úskalí a ačkoliv se posttribulacionismus jeví jako mnohem méně problematický, díky misijnímu rozmachu dispenzacionalismu nemusí mít posttribulacionismus dnes zajištěnou převahu.

3. Přístupy k interpretaci knihy Zjevení

V následující podkapitole budou představeny základní možné přístupy ke knize *Zjevení*, což však neznamená, že by se badatelé nechali svazovat jen těmito typickými modely. Běžné jsou komentáře

či pojednání, které např. kombinují preteristické a futuristické přístupy (viz G. R. Beasley-Murray 1953), nabízejí kombinace „historicko-profetické“ (E. Corsini 1983) nebo je kniha *Zjevení* vnímána jako „směs tradičních mýtů a historických narážek“ (J. M. Court 1979), přičemž jiní zde vidí „rekapitulaci i progresi“ událostí (J. Lambrecht 1980).

3.1. Preteristická interpretace

Preteristický přístup ke knize *Zjevení* má své zastánce především v kritických badatelských kruzích, které vnímají knihu *Zjevení* jako typického zástupce apokalyptické literatury a přistupují k ní tedy stejně jako ke spisům z oblasti židovské apokalyptiky. Respektují literární žánr a důvod, proč jsou apokalypsy psány – svou funkci plní nejvíce v těžkých časech, v dobách perzekucí a při mimořádných projevech zla vůči svatým Božím a církvi. Z této perspektivy byly apokalypsy psány hlavně proto, aby odpověděly na tento problém a posílily sužovaný věřící lid. Bůh dopustil, aby síly zla ovládly tento věk a zejména „na konci času“ (který právě nastává) se vzepnou k boji o vše, avšak konečné slovo má Bůh, který připravil záchranu trýzněných, která již přichází - dojde ke zničení zla, k záchraně vyvolených a k nastolení Božího království.

Preteristé při výkladu chápou text tak, že poselství apokalyps je směřováno k jejich současníkům (v době vzniku spisu), neobsahuje proto prorocství o daleké budoucnosti a nejsou na ni primárně orientováni. Veškeré možné odkazy či narážky na historické události nebo osobnosti musí být nalezeny v historickém prostředí knihy samotné. (Ladd 1997: 671; Perrin, Duling 1982: 112, 116; Pokorný, Heckel 2007: 595-600) Dále předpokládají, že *Zjevení Janovo* bylo napsáno církví ohroženou perzekucemi ze strany Říma, možná někde v římské provincii Asie, kde vzkvétalo uctívání císaře. (Ladd 1997: 672; Erdmann 2005: 16-19) Oživení zájmu o apokalypsy typu *Zjevení Janova* nastalo v Malé Asii někdy před rokem 150 (Pokorný 1999: 198; Guthrie 1990: 951-962), což svědčí o aktuálnosti obsahu i žánru a vykreslený kolorit knihy se tedy pohybuje před tímto datem. Autor upokojuje a těší křesťany, že ačkoliv může nastat velké utrpení či pronásledování, Kristus záhy přijde, zničí nepřátelská politická uskupení i s odvěkým protivníkem Božím, ďáblem a silami zla, což bude následováno nastolením Boží vlády a záchranou spravedlivých.

Mezi knihou *Zjevení* a židovskými apokalypsami však některé rozdíly jsou a nejdůležitější se týkají toho, co lze označit jako *Heilsgeschichte* či historie spasení, což v židovských apokalypsách prakticky chybí. Na straně druhé, tam, kde ve *Zjevení* rozpoznáváme náznaky historických událostí, v židovské apokalyptické literatuře nacházíme komplikovaný systém symboliky, jenž má zřejmě za cíl upoutat k prorocké předpovědi naplnění Božího vykupitelského cíle. (Ladd 1997: 672; Thomas 1998: 225)

3.2. Historická interpretace

Tento přístup k interpretaci *Zjevení Janova* byl populární v době reformace, kdy zde reformátoři vidí prorocství o historii církve a principiálně historická interpretace přetrvává i dnes, zvláště v některých denominacích vzešlých z protestantismu. Osobnosti, události, národy, střety, nájezdy, rozpady impérií atd. jsou nalézány v historii, jež nedílně souvisí s historií církve. Běh dějin je interpretován z tohoto úhlu pohledu a za jednotlivé „pečeti“, „troubení“ či „nádoby hněvu“ je možné dosadit specifické události, které postupně vytvářejí souvislou osu. Často přichází ke slovu konkrétní identifikace šelmy a falešného proroka s vykreslením náboženských i politických aspektů, jež identifikaci zdůvodňují.

Zajímavé je, že tento přístup ke knize *Zjevení* je vlastní jak milenalistům (I. Newton či J. A. Bengel) či amilenalistům (M. Luther, E. W. Hengstenberg), tak postmilenalistům (D. Brown). Zásadní problém

této metody je však v tom, že se v dějinách nepodařilo nalézt společný konsensus při označování událostí, epoch nebo postav a historická či dějinná spojnice předpovězených událostí je tak u každého interpreta (církve nebo denominace) modelována jinak, s vlastním (konfesijním, dobovým, badatelským, spirituálním) porozuměním. (Ladd 1997: 672; Guthrie 1990: 979-980) Jinak řečeno, interpreti dosazují to, co se jim zdá pod tlakem doby, tradice a případně i náhlých okolností aktuální. Řada takových interpretací musí být nahlížena jen jako dějiny výkladu knihy *Zjevení* či musí být pozdějšími generacemi poopravena, a to z důvodu načasování schémat do určité doby, kdy má vše kulminovat, avšak navzdory očekávání a leckdy důkladnému „jízdniému řádu“ s pevně definovanou cílovou stanicí a časem příjezdu si jdou dějiny klidně dál.

3.3. Symbolická nebo idealistická interpretace

Jedná se o interpretaci, která se odvíjí od předpokladu, že v knize *Zjevení* jsou ukázány pouze symboly duchovních sil, jež ve světě pracují. Poselství knihy má ujistit trpící svaté o Božím závěrečném triumfu bez předpovědi či dovození konkrétních událostí z minula nebo budoucna. Významným zastáncem tohoto přístupu je např. W. Milligan. Kritici symbolické nebo idealistické interpretace naopak poukazují na fakt, že apokalyptická literatura vždy užívala apokalyptický symbolismus, aby popsala události historie, a proto musíme nahlížet i Janovu apokalypsu alespoň jako jiné spisy tohoto charakteru a rysů. (Ladd 1997: 673; Bauckham 2002: 9-12; Saucy 1993: 235-236)

3.4. Extrémní futuristická interpretace – dispenzacionalismus

Extrémní futuristická interpretace je hluboce vlastní řadě interpretů z amerických evangelikálních církví, jenž se hlásí k dispenzacionalismu a vidí v závěru dějin dva Boží záchranné programy – jeden pro Izrael (a následně pohany), druhý pro církev. (Ladd 1997: 673) „Pečeti“ (Zj 6,1-17; 8,1), „troubení“ (Zj 8,7-29; 11,15-19) i „nádoby“ (Zj 16,1-21) se vztahují k očekávanému času velkého soužení, tedy do budoucna a tento čas je označován jako čas „Jákovova soužení“ (Jr 30,7), což samo již naznačuje, že to má co do činění s Izraelem a nikoliv církví. V kapitolách Zj 2 a 3 je církev líčena jako pozemská, avšak ve Zj 4,1 se radikálně mění scéna a církev v dřívějším smyslu je zmíněna až v textu Zj 22,16. (Walvoord 1977: 101-121) Církev zachráněná (vytržená) a odměněná se objevuje okolo Božího trůnu, kde ji reprezentuje 24 starších – *presbyterů*. Vytržení musí tedy nastat ve Zj 4,1 a lidem Božím na zemi jsou Židé, dvanáct tisíc z každého pokolení (Zj 7,1-8), kteří hlásají „evangelium království“ během soužení a postarají se o obrácení mnohých pohanů (Zj 7,9-17). (Walvoord 1977: 103) Šelma je hlavou římského impéria, které bude obnoveno v posledních dnech, což podporuje Dn 9,27. V období sedmi let soužení bude zvláště krušná druhá polovina, kdy propuknou perzekuce židů a největší konflikt v knize *Zjevení* se tak neodehrává mezi antikristem a církví, ale mezi antikristem a Izraelem. Kapitoly Zj 4-19 jsou o čase velkého soužení, kapitoly 2-3 jsou o církvi a pro církev. Tradiční pohled byl, že sedm církví reprezentuje sedm postupných etap církevní historie, přičemž poslední období je obdobím odpadnutí a duchovní apatie. Moderní interpreti však, zdá se, od této interpretace ustupují. (Ladd 1997: 673; Walvoord 1977: 89-100, 199-200, 201-206; Saucy 1993: 26-31) *Zjevení Janovo* je tedy z této interpretační perspektivy knihou, jejíž význam teprve vystoupí do popředí a to nejpodstatnější, o čem kniha hovoří, se teprve v budoucnu odehraje, přičemž těžištěm událostí nebudou křesťané, nýbrž Židé, ač se jedná o apokalypsu novozákonní.

3.5. Umírněná futuristická interpretace

Dle zastánců této metodiky výkladu je cílem knihy *Zjevení* vylíčit, jak Bůh naplní své vykupitelské záměry, jež zahrnují soud i spasení. Jedním z klíčových bodů interpretace je rozpoznat vztah mezi „pečetěmi“, „troubenými“ a „nádobami“. Zapečetěnou knihu, kterou Jan vidí (Zj 5,1), nemůže nikdo otevřít, než „lev z pokolení Judova, potomek Davidův“, „Beránek, ten obětovaný“ (Zj 5,5-6). Zde je stěžejní bod v dalším směru interpretace knihy. Kniha (svitek) zapečetěná sedmi pečetěmi obsahuje odkaz pro Boží lid, který je formován smrtí Božího Syna. Nejedná se tedy výhradně o Izrael jako v interpretaci extrémních futuristů. Svátí obdrží království Boží, ale to není možné bez finálního zničení zla. Aby vše bylo spravedlivé, musí proběhnout soud. Hlavní tematikou knihy *Zjevení* je tedy soud a příchod Božího království. Je zde tedy možné vidět dvojí aspekt naplnění - spasení i soud. Jsou zde přítomné aticipace spasení i soudu, jež jsou obsaženy v oné zapečetěné knize. Rozlomení šesti pečetí naznačuje příchod konce, avšak po rozlomení sedmé pečeti je ticho. To je v souladu s apokalyptickým symbolismem, že vlastní obsah knihy není nikdy přesně zmíněn a rozlomení sedmé pečeti spouští sedm dalších výjevů – „troubení“. Následné hrůzy nepřímě odhalují obsah dříve zapečetěné knihy či vyjevují dále aspekty soudu a spasení, jež jsou spjaty s koncem. V podání umírněných futuristů zde tedy nejsou obsaženy adresné konkretizace osob, událostí či budoucích scénářů s vymezením zapojení církve či Izraele. Umírnění futuristé rozumí sedmi dopisům adresovaným sedmi církvím z perspektivy prezentace celistvosti církve a pečeti představují síly, jež v historii symbolizují konání, kterým Bůh uskutečňuje a v posledních dnech definitivně uskuteční soud i spasení. Události sedmé kapitoly *Zjevení* leží v budoucnosti a poskytují náhled na konečné uspořádání, dle Boží vůle vzešlé z lidské historie. (Ladd 1997: 673-675)

4. Závěr

Jak je patrné, interpretace apokalyptických textů má své kontexty a předporozumění, ve kterých komunity hledají samy sebe. Symbolický jazyk apokalyps umožňuje aktualizace obsahu i po staletích a vznikající scénáře událostí ukazují soteriologická očekávání komunit závislá do dobovém milieue a tradici.

Vybraná literatura:

ALTHAUS, Paul (1966): *The Theology of Martin Luther*. Philadelphia: Fortress Press. ISBN: 978-8-08006-1855-1

AUGUSTINE (1952): *The City of God. The Fathers of the Church*. New York: Fathers of the Church Inc.

AUNE, David E. (1987): *The New Testament in Its Literary Environment*. Philadelphia: The Westminster Press, ISBN: 0-664-21912-8

BADINA, Joel (1992): The Millenium. In: HOLBROOK, Frank B. /ed./ (1992): *Symposium on Revelation. Exegetical and General Studies /Book 2/*: Silver Spring: Biblical Research Institute General Conference of Seventh-day Adventists. ISBN: 0-925675-15-6

BALZ, Horst – SCHNEIDER, Gerhard (1994): *Exegetical Dictionary of the New Testament /vol. 3/*. Grand Rapids: W. B. Eerdmans Publishing Company. ISBN: 0-8028-2411-0

BAUCKHAM, Richard (2002): *New Testament Theology: The Theology of the Book of Revelation*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 0-521-35691-1

BEALE, Gregory K. (1999): *The Book of Revelation*. NIGTC; Carlisle: The Paternoster Press. ISBN: 0-85364-851-4

BEMMELEN van, Peter M. (1997): „The Millennium and the Judgment“. In: *Journal of the Adventist Theological Society*, Vol. 8, Num. 1-2/1997, s. 150-160. ISSN: 1550-7378

BETZ, Hans Dieter (1990): „The Sermon on the Mount and Q“. In: GEOHRING, J. E. – HENDRICK, Ch. W. – SANDERS, J. T. – BETZ, H. D. /eds./: *Gospel Origins & Christian Beginnings*. Sonoma: Polebridge Press, s. 19-34. ISBN: 0-944344-15-1

BIETENHARD, Hans (1953): „The Millennial Hope in the Early Church“. In: *Scottish Journal of Theology* 6/1953, s. 12-30. ISSN: 0336-9306

BLAISING, Craig A. (1999): Premillennialism. In: GUNDRY – BOCK (1999): *Three Views on the Millennium and Beyond*. Grand Rapids: Zondervan 1999, s. 157-227. ISBN: 978-0-310-20143-4

BLOMBERG, Craig L. (2009): The Posttribulationism of the New Testament. In: BLOMBERG, Craig L. – CHUNG, Sung Wook /eds./ (2009): *A Case for Historic Premillennialism*. Grand Rapids: Baker Academic, s. 61-88. ISBN: 978-0-8010-3596-8

BOETTNER, Loraine (1977): Postmillennialism. In: Clouse, Robert G. (1977): *The Meaning of the Millennium: Four Views*. Downers Grove: IVP Academic, s. 117-141. ISBN-10: 0-87784-794-0

CALVIN, John (1960): *Institutes of the Christian Religion*. Westminster: John Knox Press., 3:25:5; LCC 21:995. ISBN: 978-0664220280

CAMPOS, Oscar A. (2009): Premillennial Tensions and Holistic Missiology: Latin American Evangelicalism. In: BLOMBERG, Craig L. – CHUNG, Sung Wook /eds./ (2009): *A Case for Historic Premillennialism*. Grand Rapids: Baker Academic, s. 147-169. ISBN: 978-0-8010-3596-8

COURT, John M. (2008): *Approaching the Apocalypse: A Short History of Christian Millenarianism*. London: I. B. Tauris. ISBN: 978-1-84511-759-7

DELUMEAU, Jean (1997): *Strach na Západě ve 14.-18. století*; sv. I. Praha: Argo. ISBN: 80-7203-156-2

DELUMEAU, Jean (2003): *Dějiny ráje. Zahrada rozkoše*. Praha: Argo. ISBN: 80-7203-460-X

DELUMEAU, Jean (2010): *Tisíc let štěstí*. Praha: Argo. ISBN: 978-80-257-0237-6

ELLIOTT, E. B. (1846): *Horae Apocalypticae /4 vols./*. London: Seeley – Burnside, vol. IV, s. 175-219

ERDMANN, Martin (2005): *The Millennial Controversy in the Early Church*. Eugene: Wipf and Stock Publishers. ISBN: 1-59752-446-8

ERICKSON, Millard J. (1996): *Christian Theology*. Grand Rapids: Baker Books House. ISBN: 0-8010-3433-7

FAIRBAIRN, Donald (2009): Contemporary Millennial/Tribulational Debates. In: BLOMBERG, Craig L. – CHUNG, Sung Wook /eds./ (2009): *A Case for Historic Premillennialism*. Grand Rapids: Baker Academic, s. 105-131. ISBN: 978-0-8010-3596-8

FILIPÍ, Pavel (1996): *Křesťanstvo*. Brno: CDK. ISBN: 80-85959-10-0

GENTRY, Kenneth L. (1979): Postmillennialism. In: GUNDRY, Stanley N. – BOCK, Darrell L. /eds./ (1999): *Three Views on the Millennium and Beyond*. Grand Rapids: Zondervan, s. 13-57. ISBN: 978-0-310-20143-4

GUNDRY – PATE (1998): Introduction to Revelation. In: GUNDRY, Stanley N. – PATE, Marvin C. /eds./ (1998): *Four Views on The Book of Revelation*. Grand Rapids: Zondervan, s. 9-34. ISBN: 978-0-310-21080-1

GUTHRIE, Donald (1990): *New Testament Introduction*. Apollos, Leicester. ISBN: 0-85111-761-9.

HESS, Richard S. (2009). The Future Written in the Past. In: BLOMBERG, Craig L. – CHUNG, Sung W. /eds./ (2009): *A Case for Historic Premillennialism. An Alternative to „Left Behind“ Eschatology*. Grand Rapids: Baker Academic, s. 23-36. ISBN: 978-0-8010-3596-8

HOEKEMA, Anthony A. (1977): An Amillennial Response. In: Clouse, Robert G. (1977): *The Meaning of the Millennium: Four Views*. Downers Grove: IVP Academic, s. 149-152. ISBN-10: 0-87784-794-0

HOEKEMA, Anthony A. (1994): *The Bible and the Future*. Grand Rapids. Eerdmans Publishing Company. ISBN: 978-0-8028-0851-6

HOEKEMA, Anthony A. (1977): Amillennialism. In: Clouse, Robert G. (1977): *The Meaning of the Millennium: Four Views*. Downers Grove: IVP Academic, s. 155-187. ISBN-10: 0-87784-794-0

HOYT, Herman A. (1977): Dispensational Premillennialism. In: CLOUSE, Robert G. (1977): *The Meaning of the Millennium: Four Views*. Downers Grove: IVP Academic, s. 63-92. ISBN-10: 0-87784-794-0

JOHNSON, Dennis E. (2001): *Triumph of the Lamb: A Commentary on Revelation*. New Jersey: P&R Publishing. ISBN-1: 0-87552-200-9

- KUYPER, Abraham (1935): *The Revelation of St. John*. Grand Rapids: Eerdmans. ISBN: 978-1579101831
- LADD, George E. (1977). *Historic Premillennialism*. In: CLOUSE, Robert G. /ed./ (1977): *The Meaning of the Millennium: Four Views*. Downers Grove: IVP Academic, s. 17-40. ISBN-10: 0-87784-794-0
- LADD, George E. (1960): *Revelation 20 and the Millennium*. In: *Review and Expositor* 57, 2/1960, s. 167-175. ASIN: B001001K50
- LADD, George E. (1977): *An Historic Premillennial Response*. In: CLOUSE, Robert G. /ed./ (1977): *The Meaning of the Millennium: Four Views*. Downers Grove: IVP Academic, s. 143. ISBN-10: 0-87784-794-0
- LADD, George E. (1997): *A Theology of the New Testament*. Grand Rapids: Eerdmans. ISBN: 0-8028-0680-5
- LAMBERT, Malcom (2000): *Středověká hereze*. Praha: Argo. ISBN: 80-7203-291-7
- MARTYR Justin – *Dialogue with Trypho*, kap. 80-81, ANF 1:239-240
- MILLER, Robert J. ed. (2001): *The Apocalyptic Jesus: A Debate*. Santa Rosa: Polebridge Press . ISBN: 0-944344-89-5
- PAULIEN, Jon (1999): *The Millennium is Here Again: Is it Panic Time?* In: *Andrews University Seminary Studies* 2.37/1999, s. 167-178. ISSN: 0003-2980
- PATE, Marvin C. (1998): *A Progressive Dispensationalist View of Revelation*. In: GUNDRY, Stanley N. – PATE, Marvin C. /eds./ (1998): *Four Views on The Book of Revelation*. Grand Rapids: Zondervan, s. 135-175. ISBN: 978-0-310-21080-1
- PAYNE, Don J. (2009): *The Theological Method of Premillennialism*. In: BLOMBERG, Craig L. – CHUNG, Sung Wook /eds./ (2009): *A Case for Historic Premillennialism*. Grand Rapids: Baker Academic, s. 89-104. ISBN: 978-0-8010-3596-8
- PERRIN, Norman – DULING, Dennis C. (1982): *The New Testament. An Introduction*. New York: Harcourt Brace Jovanovich Publishers. ISBN: 0-15-565726-7
- PÖHLMANN, Horst Georg (2002): *Kompéndium evangelické dogmatiky*. Jihlava: Mlýn. ISBN: 80-86498-02-6
- POKORNÝ, Petr (1999): *Struktura a záměr Zjevení Janova*. In: HOBLÍK, Jiří (1999): „*Pouštěj svůj chléb po vodě...*“. *Sborník pro Milana Balabána*. Brno: CDK, s. 191-202. ISBN: 80-85959-51-8
- POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich (2007): *Einleitung in das Neue Testament*. UTB; Tübingen: Mohr Siebeck. ISBN: 978-3-16-148011-9
- SAUCY, Robert L. (1993): *The Case for Progressive Dispensationalism*. Grand Rapids: Zondervan. ISBN: 0-310-30441-5.
- STRIPLE, Robert B.: *Amillennialism*. In: GUNDRY, Stanley N. – BOCK, Darell L. (1999): *Three Views on The Millennium and Beyond*. Grand Rapids: Zondervan, s. 83-129. ISBN: 978-0-310-20143-4
- ŠMAHEL, František (1993): *Husitská revoluce 3. Kronika válečných let*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN: 80-7184-075-0
- THOMAS, Robert L. (1998): *A Classical Dispensationalist View of Revelation*. In: GUNDRY, Stanley N. – PATE, Marvin C. /eds./ (1998): *Four Views on The Book of Revelation*. Grand Rapids: Zondervan, s. 179-229. ISBN: 978-0-310-21080-1
- WALVOORD, John F. (1959): *The Millennial Kingdom*. Dunham: Findlay. ISBN 13: 978-0310340904
- WALVOORD, John F. (1977): *The Revelation of Jesus Christ*. Chicago: Moody Press. ISBN: 0-8024-7310-5
- WEBER, Eugen (1999). *Apokalypsy. Proroctví, kulty a chiliastické představy v průběhu staletí*. Praha: NLN. ISBN: 80-7106-338-X
- WEBER, Timothy P. (2009): *Dispensational and Historic Premillennialism as Popular Millennialist Movements*. In: BLOMBERG, Craig L. – CHUNG, Sung Wook /eds./ (2009): *A Case for Historic Premillennialism*. Grand Rapids: Baker Academic, s. 1-22. ISBN: 978-0-8010-3596-8
- „*Zjevení*.“ *The Seventh-day Adventist Bible Commentary* (1988). Praha.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Inovace předmětu *Teologie Nového zákona*

Zvýšení kvality vzdělávání na UK a jeho relevance pro potřeby trhu práce

CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_015/0002362